

Ольга СОВГИРЯ

доктор юридичних наук, професор,
суддя Конституційного Суду України

Демократія як ключова європейська цінність: загальна характеристика юридичних позицій Конституційного Суду України

Шановні колеги, шановні учасники конференції! Щиро вітаю вас на першій сесії Міжнародної конференції з нагоди Дня Конституції України, присвяченій демократії як одній із ключових європейських цінностей.

Передусім хочу подякувати нашим Збройним Силам України, які своєю неімовірною мужністю відстоюють європейські цінності на полі бою з агресором, завдяки чому ми маємо змогу зібратися тут сьогодні.

Коротко хочу зупинитися на принципі демократії, до якого звертається Конституційний Суд України, обґрунтовуючи свої рішення. Посилання на принцип демократії зустрічається у рішеннях у справах щодо виборів, гарантій соціального захисту держаних службовців, непорушності права власності, статусу політичних партій, питань місцевого самоврядування, оподаткування тощо.

Так, у Рішенні від 1 березня 2023 року № 1-р(II)/2023 Конституційний Суд України підкреслив, що конституційний лад в Україні ґрунтується на низці конституційних принципів, зокрема на принципі демократії.

У Рішенні від 20 червня 2019 року № 6-р/2019 Конституційний Суд України зазначив, що «верховенство права як нормативний ідеал, до якого має прагнути кожна система права, і як універсальний та інтегральний принцип права необхідно розглядати, зокрема, в контексті таких основоположних його складових: принцип законності, принцип поділу державної влади, принцип народного суверенітету, принцип демократії, принцип юридичної визначеності, принцип справедливого суду», а у Рішенні від 23 січня 2020 року № 1-рп/2020 Суд фактично підтвердив юридичну позицію щодо принципу демократії як однієї з основоположних складових елементів конституційного принципу верховенства права.

У Рішенні від 16 липня 2019 року № 9-р/2019 Конституційний Суд України, посилаючись на практику Європейського суду з прав людини в контексті питання щодо здійснення державою конкретних заходів з метою захисту стабільності демократичного конституційного ладу, вказав, що кожного разу, коли держа-

ва вважає за потрібне посилається на принцип «демократії, здатної захистити себе», щоб виправдати втручання в права особи, вона має зважено оцінювати межі й наслідки передбачених заходів задля дотримання зазначеної рівноваги. Враховуючи зазначене, Конституційний Суд України дійшов висновку, що «з огляду на історію становлення української незалежної держави, історичний контекст та загрози, що постали перед нею у зв'язку з тимчасовою окупацією частини її території, Україна має право обстоювати конституційні принципи, у тому числі й шляхом заборони пропаганди тоталітарних режимів та використання їхньої символіки».

У своїх рішеннях Конституційний Суд України виокремлює поняття «правдива демократія» як складник тріади принципів спільної спадщини європейських народів. Зокрема, у Рішенні від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022 Конституційний Суд України підкреслив, що «на виконання вимог Конституції України держава має втілювати у своїй діяльності конституційний принцип її відповідальності перед людиною та посутньо пов'язаний із ним принцип „добропорядного врядування“, що полягає в обов'язку держави втілити у своїй діяльності фундаментальні засади побудови, організації та реалізації державної влади для утвердження правдивої демократії, додержання людських прав та верховенства права (правовладдя) як загальноєвропейських цінностей».

Конституційний Суд України також неодноразово розглядав питання народовладдя та форм безпосередньої демократії, завдяки чому сформулював низку відповідних юридичних позицій, а у Рішенні від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022 прямо наголосив, що фундаментальною цінністю для демократичної держави є свобода.

Отже, підсумовуючи цей короткий огляд юридичних позицій Конституційного Суду України щодо принципу демократії, можу вказати, що демократія є однією з ключових європейських цінностей, а її втілення на практиці в мінливих умовах сьогодення потребує постійного інтелектуального пошуку розв'язання насутих проблем.